

Tegen de westenwind in zeilen?

Westenwind. Van werknemersinvloed naar aandeelhoudersmacht

Paul F. van der Heijden. OR informatie/Uitgeverij Balans, Amsterdam 2004

PAUL DE BEER

Het is opmerkelijk hoe onlangs het politieke debat over democratisering weer is opgeblaaid. Hét thema van de jaren zestig en zeventig leek in de jaren tachtig en negentig, tezamen met de overige idealen van die roerige jaren — zelfontplooiing, seksuele revolutie, de vrijetijdssamenleving — ten grave te zijn gedragen. Sinds een paar jaar is het thema van democratische hervormingen echter helemaal terug van weggeweest. Het referendum, de gekozen burgemeester, het districtenstelsel, de gekozen formateur, verlaging van het kiesrecht naar 16 jaar: de ideeën en ideeetjes voor democratische vernieuwing buitelen over elkaar heen.

Even opmerkelijk — maar niettemin vrijwel onopgemerkt — beperkt deze democratiseringsdrift zich tot de sfeer van het openbaar bestuur. In de jaren zestig en zeventig werd ook heftig gediscussieerd over democratisering van het bedrijfsleven: versterking van de ondernemingsraad, de vermogensaanwasdeling, ja zelfs arbeiderszelfbestuur, geïnspireerd door het Joegoslavische model, moesten het kapitalistische systeem geleidelijk omvormen tot een nieuwe, sociale economische orde, waarin de zeggenschap van de werknemers aanzienlijk groter zou zijn. Ook deze idealen verdwenen in de jaren

tachtig uit beeld. Maar anders dan op het terrein van het openbaar bestuur is er van een herleving van de belangstelling voor democratisering van het bedrijfsleven geen sprake. Kenmerkend hiervoor zijn het gebrek aan debat over het plan van minister De Geus om de Wet op de Ondernemingsraden te vervangen door een nieuwe Wet Medezeggenschap Werknemers en het feit dat in de *corporate governance* discussie de medezeggenschap van de werknemers vrijwel onbesproken is gebleven.

Het boek *Westenwind* van Paul van der Heijden komt dan ook op het juiste moment. De aanleiding ervoor was dat het vorig jaar vijftienvintig jaar geleden was dat de Wet op de Ondernemingsraden (WOR) ingrijpend werd herzien. Deze wetswijziging was een van de vier hervormingsvoorstellen van het kabinet-Den Uyl (naast de Wet op de Investeringsrekening, de vermogensaanwasdeling en de grondpolitiek), die overigens pas onder zijn opvolger Van Agt werd gerealiseerd. De WOR van 1979 bood de ondernemingsraden aanzienlijk meer invloed op het beleid van de onderneming. Van der Heijden probeert na een kwart eeuw de balans op te maken van wat deze wet heeft opgeleverd.

Westenwind laat zich enerzijds lezen als een inleiding in de zeggenschapsverhoudingen in Nederlandse ondernemingen, anderzijds als

85

Over de auteur Paul de Beer is redacteur van S&D

een kritiek op het uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten overgewaaid denken in termen van aandeelhoudersbelang — vandaar de titel. Voor wie weinig afweet van de regels en organisatie van de medezeggenschap in Nederland biedt *Westenwind* een heldere en compacte inleiding. Van der Heijden — behalve rector magnificus van de Universiteit van Amsterdam ook hoogleraar arbeidsrecht en kroonlid van de SER — schetst kort de geschiedenis, behandelt de huidige formele positie van de ondernemingsraad — niet alleen in het bedrijfsleven, maar ook bij de overheid en in het onderwijs — en bespreekt de resultaten van dertig jaar onderzoek naar het functioneren van de ondernemingsraad in de praktijk. Bovendien verlevendigt hij zijn betoog door het te illustreren met voorbeelden van concrete bedrijven. Dat maakt het boek uitermate toegankelijk, zij het niet erg diepgravend.

Verstoorde balans

In de tweede helft van het boek verschuift de aandacht naar de ‘westenwind’ die de laatste jaren ook in Nederland is opgestoken. Van der Heijden laat er geen misverstand over bestaan dat hij niet gelukkig is met deze ontwikkeling. Naar zijn mening kenmerkt de Nederlandse onderneming zich door een delicaat evenwicht tussen de macht van de diverse partijen: de bedrijfsleiding, de werknemers en de aandeelhouders. De invloed die de werknemers via de ondernemingsraad kunnen uitoefenen is weliswaar niet bijzonder groot, maar dat geldt evenzeer voor de invloed van de aandeelhouders. Dit is onder meer het gevolg van de typisch Nederlandse constructie van het structuurregime, dat het zwaartepunt van de macht legt bij het ondernemingsbestuur en de Raad van Commissarissen in plaats van bij de aandeelhouders. Daaraan komt nu echter geleidelijk een eind door de recente verandering van de Structuurwet. De commissie-Tabaksblat pleit er bovendien voor om de macht verder te verschuiven naar de aandeelhouders. Volgens Van der Heijden dreigt

hierdoor het machtsevenwicht in de onderneming te worden verstoord. Tegenover de grotere macht van de aandeelhouders staat geen vergroting van de macht van de werknemers (al krijgen zij het recht een derde van de leden van de Raad van Commissarissen voor te dragen).

Toch lijkt Van der Heijden zich bij de onvermijdelijkheid van deze ontwikkeling neer te leggen. Hij pleit er althans niet voor om de ingezette veranderingen terug te draaien. Veeleer zoekt hij in de laatste hoofdstukken naar mogelijkheden om binnen de nieuwe verhoudingen het aloude machtsevenwicht tussen werknemers en aandeelhouders te herstellen. Hij ziet hiervoor twee reële mogelijkheden, namelijk collectief aandelenbezit van werknemers en een betere benutting van de rechten van de ondernemingsraad. Door aandelen in de eigen onderneming te verwerven kunnen ook werknemers profiteren van de groeiende macht van aandeelhouders. De invloed via de ondernemingsraad die zij dreigen te verliezen, winnen zij aldus op de aandeelhoudersvergadering weer terug. Op deze wijze wordt in zekere zin de tegenstelling tussen de factor kapitaal en de factor arbeid verzacht.

De tweede optie vloeit voort uit de constatering dat veel ondernemingsraden lang niet alle wettelijke bevoegdheden om het ondernemingsbestuur te controleren ook daadwerkelijk benutten. Met name op het gebied van strategische, financieel-economische besluiten laten ondernemingsraden het vaak afweten, terwijl deze voor de lange-termijnontwikkeling van het bedrijf — en dus voor de toekomst van de werknemers — van groot belang zijn.

Nieuw elan

Van der Heijden is helaas niet erg duidelijk over hoe beide opties om de werknemersinvloed te vergroten zich tot elkaar verhouden. Ogenscheinlijk staan ze haaks op elkaar: werknemersaandelenbezit sluit aan bij de verschuiving van de macht naar de aandeelhouders, terwijl versterking van de rol van de ondernemingsraad

daar juist tegenin gaat. Wellicht is het eerste vooral een optie voor het middenbedrijf en het tweede voor grote, multinationale ondernemingen, waarin werknemers nooit een aanmerkelijk deel van de aandelen zullen kunnen verwerven. Maar wil de rol van de ondernemingsraad in multinationals sterker worden, dan kan dit haast alleen via de Europese ondernemingsraad,

die voorlopig nog in de kinderschoenen staat. De roep om 'nieuw elan van ondernemingsraden', waarmee Van der Heijden afsluit, doet dan ook wat Obligaat aan. Het initiatief daartoe zal eerder van de wetgever of de ondernemingsleiding dan van de ondernemingsraden zelf moeten komen.